

עומק הפשט

גליון נושא:

בס"ד, יום ג' פרשת כי תשא, טז אדר תשע"ז.
מסכת ב"ב דף קלג.

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, לעורר לב המעיין, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

'ירושות בתחית המתים'

ירושה אין לה הפסק

מבואר בגמ' (ב"ב דף קלג.) נכסי לך ואחריך לפלוני, אם היה ראשון ראוי ליורשו אין לשני במקום ראשון כלום. שאין זה לשון מתנה אלא לשון ירושה, וירושה אין לה הפסק. ופירש הרשב"ם (ד"ה דהא) אלא ממשמת עד ראובן כדנפקא לן מקראי בפירקין (דף קטו:).

תנן (ב"ב קטו.) בן קודם לבת, כל יוצאי יריכו של בן קודמין לבת. ונלמד מהפסוק איש כי ימות ויבן אין לו (במדבר כז ח) אין לו - עיין עליו, דנחלה ממשמת והולכת עד ראובן. דיש 'משמוש בקבר', למרות שהמת אין יכול לממש את זכות הירושה, היא עוברת מכוחו ליורשיו.

1. חקירות נפלאות...

תחית המתים: חקירה מעניינת מעלה הג"ר זאב ברלין שליט"א ראש ישיבת 'גאון יעקב' בני ברק ('עיון הפרשה' קובץ מז עמוד נו אות יט); אדם מת והוריש לבניו את כל נכסיו, מה הדין כאשר המת יקום בתחית המתים ויבא הרוג ברגליו, האם יוכל להוציא את הירושה שזכו בה היורשים, או לא? (צדדי החקירה; א. האם ירושה אין לה הפסק ונשאר לעולם של היורשים, או דלמא ירושה היא כל זמן שהוא מת וברגע שהמת חוזר לחיים פג תוקף הירושה. ב. האם ירושה היא מכח המת כאילו הוא נותנו, ולכן יכול להפקיעו, או שהמיתה בגדר סילוק ויאווש, והיורש זוכה ממילא ואין סיבה להחזירו. ג. האם אחר תחית המתים זה אותו אדם, או שנחשב אדם חדש).

משמוש: על דרך זה, יש לחקור בדין 'משמוש בקבר', כאשר המת שגרם למשמוש יקום לתחיה, האם יזכה בנכסים ויפקיע את הזכות מיורשו, או דלמא 'קם דינא' ומאחר שבשעת העברת הירושה זכה היורש, אין לו כח להפקיע ממנו? (צדדי החקירה; א. האם משמוש פירושו שהמת זכה בו וזיכהו ליורשו, או דלמא המת לא זוכה כלום אלא שהסיבה עוברת לבן, או נאמר שהבן נהיה קרוב מכח דין משמוש. ב. האם זכיה כזו יכולה להתבטל או לא).

אלמנה: צריך גם לברר, מה הדין כאשר הבעל מת, ואשתו האלמנה נישאה לשוק בהיתר כדת משה וישראל, כאשר המת יקום לתחיה האם האלמנה חוזרת לבעלה הראשון, או דלמא הופקע האישות שלו ונשארת אצל השני. ואדרבה אולי יש לו איסור של 'מחזיר גרושתו' (צדדי החקירה; האם מיתה זה הפקעת האישות, או רק שאין בעל וכאשר קם לתחיה חוזרת לאיסורה הראשון).

פנינים

רבה שחטיה לר' זירא

מסופר בגמ' (מגילה ז:) דרבה שחטיה לר' זירא, למחר בעי רחמי עליה ואחיה. וחקר בספר פתח עינים, האם אשת ר' זירא צריכה קידושין וכתובה מחדש אחרי שחזר לתחיה, מאחר שהותרה לשוק במיתתו. וכתב הבן יהודע (מגילה ז:) שלא צריכה קידושין חדשים. והביא ראייה ממתן תורה שבכל דיבור ודיבור פרוחה נשמתם של ישראל, והקב"ה הוריד עליהם טל שעתיד להחיות בו מתים והחיה אותם (שבת פח:), ולא מצאנו שקידשו נשותיהם שוב.

עוד הביא ראייה מהגמ' (נדה דף ע: ע:) שאלו לריב"ח האם בן השונמית מטמא, והשיב להם מת מטמא ואין חי מטמא, וה"ה בזה. וכתב הרש"ש (נדה ע:) דלא שאלו על בן הצרפתית שקדם, כי לא מת מכל וכל, כמבואר ברד"ק.

כאשר שאלו את הגר"ח קנייבסקי שליט"א (שו"ת בעניני פורים ומגילת אסתר, הרב זאב אריה שטיגליץ) מה הדין במוות קלני כשהבעל חוזר להכרה, האם האשה צריכה קידושין חדשים? והשיב הגר"ח שאין צריך (י.ש.ק.). ❖

2. סברת הגה"ק רבי אלהנן וסרמן הי"ד

תשובה: מציין הג"ר זאב ברלין - על שאלה זו עמד הג"ר אלהנן וסרמן זצ"ל (קובץ שיעורים חלק ב' סימן יב) וכתב בזה הלשון; ובודאי שאם המת יקום לתחיה יקח את נכסיו בכל מקום שימצאם! מוסיף על כך ר' אלהנן הסבר מרתק (קובץ שיעורים חלק ב' סימן יא), כל מה שנכסי המת עוברים בירושה, זה רק כאשר אין למת צורך בהם, אבל אם יש למת צורך בנכסים, מוציאים מן היורשים לצרכי המת, כגון זרק חץ בחייו והזיק לאחר מיתה, יתחייבו היורשים בתשלומין.

פלאי פלאות: מצד הסברא יש לתמוה (י.מ.ג.), כיון שכבר פקעה בעלות המת לגמרי, איך תחזור אליו בתחית המתים, ואיזה תביעה יש למת על היורש, או על הזוכה מן ההפקר שקנאו כדין? וביותר קשה (מ.י.א.) הרי התורה חידשה את דין הירושה ולא כתוב בפסוק שזה נפקע לאחר זמן, כלשון הגמ' 'ירושה אין לה הפסק', ומנלן לחדש מסברא בלי מקור מפסוק הפקעה בתחית המתים, הרי בגמ' ובראשונים לא הוזכר חידוש גדול זה?

בשלמא מוות לזמן מועט כמו קם רבה שחטיה לר' זירא למחר בעי רחמי עליה ואחייה (מגילה דף ז:), מובן שלא יפקע כל הזכויות שיש לו בממון, כי לא מוגדר כמת גמור. כמו שיש לדון כלפי 'מוות קליני' האם מוגדר כמו תחית המתים לאחר מוות מוחלט, או דלמא כיון שבפועל קם לתחיה ללא תחית המתים, הרי זה מצד ההלכה כאילו לא מת. אבל אם יקום לתחיה כעבור אלפי שנים לכאורה פנים חדשות באו לכאן, אחרי שכל גופו נרקב ולא נשאר מעצמותיו כי אם נסכוי (עיין **משנ"ב** סימן ש' ס"ק ב', בשם **שבלי הלקט**), איך יחזור ויזכה בירושה, וצ"ע.

3. היתר אשה לשוק במיתת הבעל

בגמ' (קידושין דף יג:): נלמד מפסוק היתר אשה לשוק במיתת הבעל. וידוע מה שכתב **בקוב"ש** (חלק א' ב"ב אות תקנ"ב) שמיתת הבעל הוא מתיר כמו גט, ולא שהאישות פוקעת ממילא מחמת שאין בעל. כלשון **המשנה** (גיטין ב.) וקונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל, משמע שמיתת הבעל קונה כמו גט, ונפק"מ לאשתו של אליהו, ע"כ. וחדש **הפנ"י** (קידושין דף יג:): דלפי דעת **התוס'** (ד"ה לכו"ע) רק בישראל יש פסוק דמיתת הבעל מתיר. אבל בן נח שמת, אשתו עומדת באיסורה לעולם מדין ודבך בְּאִשְׁתּוֹ (בראשית ב כד), ולא באשת חבירו (סנהדרין נח.).

לפי זה, אדם שמת ואשתו נישאה כדין לאדם אחר, והראשון קם לתחיה אשתו אינה חוזרת אליו. אכן בירושה לא שייך לומר סברא זו, כי אין כאן הפקעה אלא שכיון שאין למת צורך בנכסים לכן היורש מקבל אותם.

כעת מובן מה שכתב **בקוב"ש** (חלק א' קידושין אות קל"ז) שהיתר האשה לשוק, הוא רק **לאחר** גמר מיתה. והוכיח כן **מהגמ'** (ב"ב קלז.). הרי זה גיטך לאחר גמר מיתה אין גט לאחר מיתה, אבל באומר הרי זה גיטך עם גמר מיתה מגורשת. מוכח דהפקעת האישות הוא רק לאחר גמר מיתה. אבל לגבי ירושה מביא מה שכתב **הרשב"א** (שו"ת) הובא **בקצה"ח**, שהוא **עם** גמר מיתה (נ.ו.). והדברים מופלאים מה נפק"מ ביניהם?

אכן להנ"ל נפלא ביותר, דמיתה הוי 'מתיר' וכשנגמר המיתה חל ההיתר, כמו בגט שרק כאשר נגמר הנתניה חל הגירושין, ואפילו חוט בידי הבעל מעכב את הכריתות. אבל ירושה יסודה שאין למת צורך בממון (וזה היסוד של 'משמוש' שיש למת שימוש בנכס שהרי יכול להוריש אחריו. ובתפוסת הבית הממון שייך למת, שזה בחזקתו לצורך הורשה ליורשיו) ועם גמר המיתה כבר אין לו שום צורך בממון.

כלומר - מהות הירושה היא, שבהעדר עניין למת בנכסים, מתחילה עובר הממון לבניו שזה הצורך הגדול ביותר שיש לאדם, ואחריו לקרוב קרוב קודם. והרי כל המושג של בעלות הוא שליטה על הממון לצורך השתמשות, לכן כשאין לו נפק"מ בזה לא נחשב בעלים. ובגר שמת ואין לו יורשים נהפך להפקר, שכן אין למת איך להחזיקו, לכן כשיקום המת לתחיה תבטל הירושה וההפקר (אבל לא יבטל מה שנתן במתנה שעה אחת קודם מיתתו).

4. על פי קבלה

אכן הג"ר גרשון אדלשטיין שליט"א ציין (בשיעור כללי) לדברי הזוה"ק (בראשית דף כא ע"ב) הביאו **הבן איש חי** (בספרו רב פעלים סוד ישרים סימן ב' עמוד קכ) שבתחית המתים האשה תחזור לבעלה הראשון! וביאר **הבן איש חי** (רב פעלים סוד ישרים סימן ב') הטעם בזה, כיון שלא נשאר כלום מן המת כי אם עצם נסכוי, לכן כאשר קם לתחיה חשיב לענין זה כמו איש חדש.

הערות מבני החבורה

אחריו לפלוני...

מה ששייר ראשון: אפשר לדמות מציאות מופלאה זו של חזרת הירושות בתחית המתים, לדין המבואר בגמ' (ב"ב קלז). נכסיי לך ואחריך לפלוני וירד ראשון ומכר ואכל, השני מוציא מיד הלקוחות דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר אין לשני אלא מה ששייר ראשון. ונפסק ברמב"ם (פרק יב מהלכות זכיה ומתנה הלכה ח' ט'), ובסמ"ג (עשין פב), ובשו"ע (חו"מ סימן רמח סעיף ג'), כדעת רשב"ג שאין לשני אלא מה ששייר ראשון.

והגדר בזה שכעת זה שלו לגמרי, ואח"כ נהיה לגמרי של חברו. וכך גם בירושה כל זמן שהמת בקבר רשאים היורשים לעשות בו כטוב בעיניהם. אך כאשר חוזר לתחיה יחזור אליו מה שנשאר. ומסתבר שאין להם דין מזיק כיון שבאותו זמן היה שלהם לגמרי. ויש לדון אם מכרו את הנכס וקבלו דמים האם אותם דמים יחזרו למת או לא.

יורד ברשות: למרות שהירושה בטלה, וגוף הקרקע חוזר לבעלים הראשונים, זכות היורשים לקבל אחוזים יחסיים לפי ההשקעה, והתשואה של הרווחים, כדין יורד לשדה חברו בשדה העשויה ליטע, שהרי כאשר היו בעלים, הפכוהו לשדה העשויה ליטע. ❖

ובספר דברי בניהו (עמוד 405) ייסד שכל מה דכתיב לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הטמאה; ומבואר בזה"ק (פרשת משפטים דף קג ע"א וע"ב) דהאיסור נשאר לעולם גם אחרי תחית המתים, הינו רק בגרושה, אבל אלמנה מותרת לחזור לבעלה הראשון בתחית המתים.

כנראה הפשט בדברי הזוהר, שהפקעת האישות במיתת הבעל היא מחמת שהבעל המקדש הלך מן העולם, וכאשר קם לתחיה חוזרת האישות הראשונה, ופוקעת ממילא האישות של השני, כי לא שייך אישות באשה אחת לשני אנשים, ואין לה איסור לחזור כיון שכלפי בעלה הראשון לא היה עוד אישות (צ.ד.). אבל גרושה שנישאת שאסורה לחזור לבעל הראשון, הגמ' מדמה זאת לדין טומאה של סוטה, כי היה בחיי הבעל אישות נוספת.

יש לדון, אם הקידושין של הראשון חוזרים, מה הדין כאשר אחיו ייבם את אשתו האם בתחית המתים יפקעו קידושי האח ויחזור קידושי המת. או דלמא אדרבה קידושי המת לא יחזרו כי זה אשת אח שלא במקום מצוה, שהרי היא נשואה כעת לאחיו (א.י.ק.).

5. חלוקה מבוטלת

יש להוכיח (צ.פ.) כדעת הקוב"ש, מדברי הגמ' (ע"ז דף ט:): אמר רבי חנינא אחר ארבע מאות לחורבן הבית, אם יאמר לך אדם קח שדה שיהא חלוקה דינרים בדינר אחד - לא תקח. ופירש רש"י (ד"ה אל תקח), שהיא קץ הגאולה ותקבץ להר הקודש לנחלת אבותיך, ולמה תפסיד הדינר. הרי לנו שלעתיד כל הנחלות ישתנו לבלי היכר. וכנראה שהפשט ברש"י שיתחלק לפי חלוקת באי הארץ בימי יהושע, ובחוץ לארץ יחזור לאדם הראשון.

מאידך מבואר בגמ' (ב"ב קכב.) שלעתיד לבוא, כל אחד יקבל בהר בשפלה ובעמק, והקב"ה מחלק להן בעצמו, ויתחלק לפי י"ג שבטים. ורואים שיהא חלוקה חדשה לעתיד לבוא? וכן מוכח בפסוקים (יחזקאל פרק מז פסוק יט ואילך) דארץ ישראל תתחלק מחדש לפי הגבולות סביב. וצ"ב.

עוד מצינו בחז"ל (שביעית סי' כ"א) שחלוקת הארץ של זמן יהושע בטלה בזמן הגלות, ולא רק לעתיד לבוא כשתהיה החלוקה החדשה, שכן הגויים הכובשים קנו קנין הגוף מדין כיבוש מלחמה ובייאוש שהרי פקע שם בעלים. ומי שקנה מהאויבים הקרקע שייכת לו בקנין גמור. ומכיון שבטלה חלוקת הארץ לא שייך יובל בזמן הזה גם אם יהיו כל יושביה עליה ונדע מה שייך לכל שבט (י.ש.ק.). לפי דבריו בגלות בבל בחורבן בית ראשון פקעה קדושה ראשונה והבעלות הממונית, מדין כיבוש מלחמה, בבנין בית שני היתה חלוקה חדשה של הארץ וזה מוגדר כ'כיבוש עולי בבל'.

קשה על החזו"א (מ.ז.), הרי ירמיה הנביא אומר לישראל (ירמיה לב מד) שְׂדוֹת בְּכֶסֶף יִקְנוּ וְכָתוּב בְּסֵפֶר וְחֶתוּם, ומפורש בגמ' (ב"ב דף כח:): שזה בא ללמד על שיעור חזקה בקרקעות. וקשה מדוע לא יפקע מדין כיבוש מלחמה. ואולי קאי לגבי המקומות שאין כיבוש מלחמה, שהיה כיבוש על הארץ בכללות, ועל ישראל שילכו בגלות, אך בסוף הגלות ישובו לנחלת אבותם כי לא הפקיעו בעלות פרטית מקרקע מסוימת. ועוד דכאשר ישראל ישובו למקומם, יחזרו לאותו מצב שהיה מתחילה (ח.ז.). וצ"ע.

6. האם יש רשות ממון למתים?

וכתב המחנה אפרים (סימן לא) בשם הרשב"א (שו"ת חלק א' סימן שעה), מי שמזכה מעות למת כדי לקנות לו מצבה שזכה המת, והוכיח כן מהגמ' (סנהדרין מת). מותר המת ליורשיו. ותמה המחנ"א (סימן לא) דהתם אינו מדין ירושה דאין קנין למת אלא משום דנתבזה המת כשגבו על שמו אבל כשלא נתבזה המת יכול לחזור בו. מכח זה פירש כוונת הרשב"א משום מצוה. וכן משמע ביד רמ"ה (סנהדרין דף מח. ד"ה ת"ש מותר).

ואין הכי נמי לדעת רש"י (גיטין יד: ד"ה הא דליתא) יש זכיה למת. אבל הרי"ף (גיטין ז א) והרמב"ם (זכיה פרק ו' הלכה יב) והטור (ח"מ סימן קכה סעיף יב) והרא"ש (מו"ק כז ב' סימן עט) והרשב"א (מו"ק יד ב ד"ה ובשכ"מ) סוברים שאין זכיה למת.

אולם מעיר הג"ר אלחנן וסרמן זצ"ל (קובץ שיעורים חלק א' אות שי"ד עמוד 135) דבשיטמ"ק הביא את לשון הרשב"א, וכתב בפירושו שהוא בתורת זכיה ממש. ומותר המת ליורשיו הוא מדין ירושה. דכבר זכה בו המת ושלו הן להורישו לבניו. והיינו משום דהכלל שאין קנין למת הוא רק בדבר שאין לו בו צורך. וכן העיר בשו"ת אמרי יושר (ח"א סימן קנט) דבגמ' לא הוזכר הטעם של זילותא דמת, ובהכרח משום דהמת קונה. וכן כתב הגר"ש שקאפ (ב"מ סימן כו אות ו') דדבר שאין בו צורך למת, גם הרשב"א מודה דאינו קונה, (דהוי כמו תרנגולת שמרדה). אך בדבר שיש בו צורך למת קונה המת קנין גמור, והיורשין אינם קונים קנין גמור כלפי זה, ודייק כן מהלשון קניא מיתנא משמע שיש קנין למת.

וכן מוכיח ר' אלחנן (קוב"ש חלק א' עמוד 299) מדברי השיטה בשם התורא"ש גבי הכותב נכסיו לבנו מהיום ולאחר מיתה, ומת הבן בחיי האב דבניו יורשים (ב"ב קלו:), דבמיתת אבי אביהם קנאם אביהם בקבר, וממילא ירושתו לבניו. מוכח דזוכה ממש בקבר. וכן כתוב בשו"ת מהר"ח או"ז (סימן קס) שאפשר להקנות למת.

לסיום: חובה לשנן את לשון הרמב"ם (סוף הלכות מלכים פרק יב הלכה ב') "וכל אלו הדברים וכיוצא בהן, לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו. שדברים סתומין הן אצל הנביאים, גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו...". ומבואר בגמ' (נדה דף ע:): שלשה דברי בורות שאלו אנשי אלכסנדריה את רבי יהושע בן חנניה, מתים שיחיו לעתיד לבוא צריכין הזאה שלישי ושביעי או אין צריכין? אמר להם כשיחיו, נתישב בדבר. איכא דאמרי, לכשיבואו משה רבינו עמהם.

סיכום הגיליון:

7. דינים העולים

ירושות; אדם שמת וקם לתחיה, יש לחקור האם נכסיו חוזרים אליו מהיורשים או לא. לדעת הקוב"ש כל הירושות חוזרות. יש שדנו לומר שאין הירושות חוזרות דירושה אין לה הפסק.

אלמנה; מצד ההלכה אשתו אינה חוזרת אליו, שהמיתה מפקעת את האישות כמו גט. אולם בזוהר כתוב שחוזרת לבעל הראשון.

כתב הרמב"ם "וכל אלו הדברים וכיוצא בהן, לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו". ומבואר בגמ' על כגון דא, לכשיבואו משה רבינו עמהם. ❖

עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הנושא לשבוע הבא;

ירושת ילדי תימן – מסכת בבא בתרא דף קלד.

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.

וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

הוקדש לעילוי
נשמת הרב
יצחק בן הרב
יוסף זצ"ל,
ת.נ.צ.ב.ה.

ברכת 'מוזל טוב'
להרב אהרן דוד
קופרמן שליט"א
לרגל הולדת הבן
בשעתו"מ